

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 1

2026

MEDIA SAVODXONLIKNING PEDAGOGIK JARAYONDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Eshankulova Moxigul Ummatkulovna

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti, tayanch doktorant

Annotatsiya.

Ushbu maqolada media savodxonlikning pedagogik jarayondagi o‘rni va uning ta’lim sifatiga ta’siri tahlil qilinadi. Maqolada pedagoglarning media savodxonlikni ta’lim jarayoniga integratsiyalash usullari va uning yosh avlodning madaniy-ijtimoiy rivojlanishidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Media savodxonlik, pedagogik jarayon, axborotni tanqidiy baholash, ta’lim sifati, yosh avlod, axborot madaniyati

THE ROLE AND IMPORTANCE OF MEDIA LITERACY IN THE PEDAGOGICAL PROCESS

Eshankulova Moxigul Ummatkulovna

Doctoral Student (PhD), National Pedagogical University of Uzbekistan Named after Nizami

Annotation.

This article analyzes the role of media literacy in the pedagogical process and its impact on the quality of education. The article highlights methods for integrating media literacy into the educational process by educators and its significance in the cultural and social development of the younger generation.

Keywords: Media literacy, pedagogical process, critical evaluation of information, quality of education, younger generation, information culture.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕДИАГРАМОТНОСТИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ

Эшанкулова Мохигул Умматкуловна

базовый докторант, Национальный Педагогический Университет Узбекистана имени Низами

Аннотация.

В статье анализируется роль медиаграмотности в педагогическом процессе и ее влияние на качество образования. Освещаются методы интеграции медиаграмотности в образовательный процесс педагогами, а также ее значение в культурном и социальном развитии молодого поколения.

Ключевые слова: Медиаграмотность, педагогический процесс, критическая оценка информации, качество образования, молодое поколение, информационная культура.

Kirish: Zamonaviy jamiyatda axborot oqimi tobora ko‘payib borayotgan bir vaqtda, media savodxonlik yosh avlod uchun ajralmas qobiliyatga aylangan. Media savodxonlik nafaqat axborotni tezkor va to‘g‘ri qabul qilishni, balki uning ishonchliligini baholash va noto‘g‘ri ma’lumotlardan himoyalaniшни ham ta’minlaydi. Ta’lim jarayonida media savodxonlikni shakllantirish o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularni axborot maydonidagi xavf-xatarlardan himoya qiladi va mustaqil, ongli shaxslar bo‘lib voyaga yetishlariga

yordam beradi. Shu sababli, pedagogik jarayonda media savodxonlikning oʻrni va ahamiyatini chuqur oʻrganish va uni samarali qoʻllash muhim ahamiyatga ega.

Yoshlar — jamiyatning eng kuchli va muhim oʻzgarish kuchi hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining gumanitar masalalar boʻyicha xalqaro komissiyasi yoshlarni yangi davlatlar, ijtimoiy harakatlar, zamonaviy texnologiyalar va transmilliy hamkorlik kabi ijtimoiy oʻzgarishlarning asosiy omili sifatida belgilaydi. Yoshlar sonining ortishi ularni jamiyatni shakllantirishda hal qiluvchi kuchga aylantirmoqda: taxminlarga koʻra, kelajakda dunyo aholisi yarimdan koʻpi 25 yoshgacha boʻlgan yoshlardan iborat boʻladi [1].

Mediasavodxonlik — bu shaxslarga turli ommaviy axborot vositalaridan keladigan xabarlarini tahlil qilish, baholash va yaratish imkonini beruvchi koʻnikma va qobiliyatlar majmuasidir. “Media” soʻzi lotin tilidan olingan boʻlib, “vositachi” degan maʼnoni anglatadi va keng tushuncha sifatida aloqa vositalari, axborot uzatish usullari hamda ularni tashkil etuvchi muhitni (media makonini) oʻz ichiga oladi. Ingliz tilidagi ilmiy adabiyotda keng qoʻllaniladigan “axborot savodxonligi” atamasi Rossiyada hali toʻliq qabul qilinmagan. Bu esa axborot savodxonligini insonlarning oʻzaro aloqasi va axborotning murakkab tabiati haqida yetarlicha chuqur tushuncha bermaydi. Shu sababli, mediasavodxonlik zamonaviy axborot jamiyatida yanada kengroq va aniqroq tushuncha sifatida eʼtirof etilmoqda.

Zamonaviy taʼlim jarayonida axborot savodxonligi — har bir bitiruvchining hayotga tayyorgarlik darajasini belgilovchi asosiy koʻrsatkichlardan biri hisoblanadi. U har qanday sohada — taʼlim, tibbiyot, muhandislik, boshqaruv yoki boshqa ishlab chiqarish va ijtimoiy sohalarda faoliyat yurituvchi stajyorlarning kasbiy muvaffaqiyati uchun zarur boʻlgan ilk zanjir boʻgʻinidir. Axborot savodxonligi faqat axborotni oʻqish yoki izlash qobiliyatini emas, balki uni aniqlash, tahlil qilish, qayta ishlash, baholash, ulashish va amalda qoʻllay olish madaniyatini ham oʻz ichiga oladi. Bu esa uni bir necha yoʻnalishlarda koʻrib chiqishni taqozo etadi:

1. Axborotni qayta ishlash madaniyati: Oʻquvchilar va talabalar axborotni nafaqat qabul qilishi, balki uni analitik va sintetik faoliyat orqali chuqur tahlil qilib, yangi bilimga aylantira olishi kerak. Bu koʻnikmalar tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va mustaqil qaror qabul qilish uchun zarur.

2. Axborotni ishlab chiqish va foydalanish madaniyati: Taʼlim jarayonida oʻrganuvchilar ilmiy-tadqiqot ishlarida, konferensiyalarda ishtirok etish, maqolalar yozish, amaliy loyihalarda fan va texnika yutuqlarini qoʻllash orqali oʻz bilimlarini hayotga tatbiq qilishga oʻrgatiladi.

3. Bibliografik maʼlumotlarni yaratish madaniyati: Toʻgʻri va ishonchli manbalarni tanlash, ularga murojaat qilish, havola keltirish va bibliografik maʼlumotlar bilan ishlash — ilmiy savodxonlikning ajralmas qismidir. Bu esa plagiatsdan qochish va akademik halollikni taʼminlashda muhim ahamiyatga ega.

4. Kompyuter va ofis texnikasidan foydalanish madaniyati: Axborot savodxonligi zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bogʻliq. Kompyuter, ofis dasturlari, axborot bazalari va elektron resurslardan samarali foydalanish taʼlim sifatini oshiradi.

5. Axborotni uzatish madaniyati: Axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanib, axborotni aniq va samarali shaklda uzatish koʻnikmasi ham muhim sanaladi. Bu nafaqat oʻrganuvchilar, balki oʻqituvchilar uchun ham zarur.

6. Axborotni tarqatish madaniyati: Axborotga ega boʻlgan shaxs uni huquqiy, axloqiy va maʼnaviy meʼyorlarga amal qilgan holda tarqatishni bilishi lozim. Bu jarayonda intellektual mulk huquqlari (IP), foydalanuvchi etikasi va bibliografik xizmatlar boʻyicha bilimlarga ega boʻlish talab etiladi.

Axborot madaniyati tushunchasi inson hayotining axborot jihatlari bilan bogʻliq boʻlgan madaniy komponentni ifodalaydi. Bu — axborot texnologiyalaridan maqsadli va masʼuliyatli foydalanish madaniyati boʻlib, u insonning har qanday kasbiy faoliyatida muammolarni hal qilishdagi asosiy vositaga aylanadi. Taʼlim jarayonida bu madaniyatni shakllantirish kibernetik

yondashuv va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan pedagogik strategiyalar yordamida amalga oshiriladi (masalan, G. G. Vorobyov konsepsiyasida) [2].

So'nggi yillarda mediasavodxonlik va axborot madaniyati muammosiga oid tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Ushbu tadqiqotlar doirasida bir qancha umumiy ilmiy masalalar aniqlangan bo'lib, ular nafaqat ta'lim sohasida, balki kengroq ijtimoiy-madaniy muhitda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xususan, quyidagi yo'nalishlar alohida e'tiborga loyiq:

Mediasavodxonlik va axborot madaniyatining asosiy tushunchalari va turlari: bu yo'nalishda tadqiqotchilar axborot bilan ishlash madaniyatini turli shakllarda tasniflashga harakat qiladilar (axborotni izlash, baholash, qayta ishlash, tarqatish va boshqalar).

Axborotlashtirishning huquqiy va axloqiy jihatlari: bu masala, ayniqsa, raqamli axborotlar tezkorlik bilan tarqalayotgan davrda muhimdir. Plagiat, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, axborot etikasi singari tushunchalar yoshlar o'rtasida keng muhokama qilinmoqda.

Shaxs axborot madaniyatini shakllantirishdagi psixologik-pedagogik muammolar: o'quvchi va talabalarning axborotga bo'lgan yondashuvi, ularning tanqidiy fikrlash ko'nikmalari, axborot xatti-harakati bugungi ta'lim tizimida chuqur psixologik yondashuvni talab etadi.

Axborot texnologiyalari va global axborot tarmoqlarining madaniyatga ta'siri: internet va ijtimoiy tarmoqlar nafaqat axborot tarqatuvchi vosita, balki madaniyat shakllantiruvchi kuchga aylanmoqda.

Axborot resurslarining holati (xususan, Rossiya tajribasi misolida): ta'lim, san'at va madaniyat sohasidagi axborot resurslarining rivojlanishi o'rgatilmogda, bu holat boshqa mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham o'rnak bo'lishi mumkin.

Yu. S. Zubov va N. A. Slyadneva singari tadqiqotchilar madaniyatni materialistik faoliyat orqali tushunishga moyildirlar [3]. Ularning fikricha, axborotni o'zgartirish faoliyati ko'pincha texnologik yoki ijtimoiy tarixga bo'ysundiriladi. Ammo ular shuni ham ta'kidlaydiki, aynan axborotni ishlab chiqarish usuli insoniyatning madaniy rivojlanish yo'nalishini belgilaydi. Bu fikrga asoslanib, zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonlarida axborot texnologiyalaridan foydalanish va media madaniyatni shakllantirish zaruriy shart bo'lib qolmoqda. Z. E. Vorobiyeva va A. I. Muxachev tomonidan ilgari surilgan fikrlarga ko'ra, yaqin kelajakda barcha tizimlarda energiya va axborotning o'zaro ta'sirini o'rganuvchi yagona fan shakllanishi kerak [4]. Bunday yondashuv fanlararo integratsiyani kuchaytiradi va mutaxassislik madaniyatining mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqishga olib keladi. M. G. Voxrisheva, V. M. Petrova va A. S. Chachko kabi olimlar, axborotga kirish imkoniyatlarining turli bo'linishi shaxsning axborot madaniyatining axloqiy aspektlariga ham ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar [5]. Bu masalalar orasida:

Asl va mualliflik huquqi;

Pullik va bepul axborot manbalari;

Ijtimoiy munosabatlarning maxsus ierarxiyasi;

Turli ijtimoiy guruhlarining axborotga bo'lgan hissasidagi farqlar kabi muhim jihatlar mavjud.

Bunday murakkab axborot munosabatlari jamiyatning axborotlashtirish tarixiy jarayonlari va nazariyasini chuqur o'rganishni talab qiladi. Shuningdek, bu jarayon mutaxassislarni shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va axborot etikasi sohasida yetarlicha tayyorlash zaruratini keltirib chiqaradi. Ta'lim dasturlarini shakllantirishda "blok-modulli printsipni qo'llash" ijobiy samara beradi. Bu yondashuv ta'limning fundamental xarakterini saqlagan holda, kurs mazmunini talabalar guruhining ehtiyojlari va tayyorgarlik darajasiga moslashtirish imkonini beradi. Ma'naviy hayotning ajralmas qismi bo'lgan ma'naviy iste'mol — insonning estetik va axloqiy ehtiyojlarini qondirish jarayoni ham axborot madaniyatining rivojlanishiga bevosita bog'liqdir. Ma'naviy iste'mol — bu doimiy ijodiy jarayon bo'lib, inson tafakkuri orqali dunyoni o'zlashtirish, go'zallikni qadrlash va muloqot qilishni o'z ichiga oladi. Insonning estetik ehtiyojlari musiqa,

rasm, she'riyat kabi madaniy qadriyatlarni chuqur his qilishga yo'naltirilgan. Shu bilan birga, muloqot inson shaxsini shakllantiruvchi, uning ichki dunyosini boyituvchi jarayon sifatida qaraladi. Muloqot orqali inson o'zini anglaydi, axloqiy va estetik g'oyalar hamda irodali fazilatlarni rivojlantiradi. Ta'lim tizimida axborot madaniyati va mediasavodxonlikni shakllantirish nafaqat texnik ko'nikmalar yig'indisi, balki insonning ma'naviy, ijtimoiy va intellektual barkamolligini ta'minlovchi kompleks jarayon sifatida e'tiborga olinishi kerak.

Xulosa: Media savodxonlik pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, yosh avlodning axborotni tanqidiy qabul qilish va baholash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'limda media savodxonlikni samarali integratsiyalash nafaqat o'quvchilarning axborot madaniyatini oshiradi, balki ularning madaniy-ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun pedagoglar uchun media savodxonlikni ta'lim jarayoniga kiritish strategiyalarini ishlab chiqish va qo'llash dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sifatini oshirish va yoshlarni zamonaviy axborot muhitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016-yil yakunlari va 2017-yil istiqbollari bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. //Xalq so'zi gazetasi. 2017- yil 16-yanvar, №11.

2. Suvi Tyuminen, Sirkku Kotilaynen, Anniina Lundvall., Media va axborot savodxonligini shakllantirishning pedagogik jihatlari. O'quv-amaliy qo'llanma. - Extremum-press, 2017-142.b

3. Yahyo, Muhammad Amin. Internetdagi tahdidlardan himoya. Yordamchi o'quv qo'llanma. Movarounnahr, 2016.-672 b.

4. Ахметова Л.С. Медиаобразования и медиаграмотность: теория, методология, практика. Учебное пособие. КазГУ. 2016 г.

5. Matibaev T. MatibaevaR. Jaholat xuruji. - Toshkent: Akademiya, 2013